

УДК 336.7

О. В. Луцкевич, здобувач

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

КВАЛІФІКУВАННЯ КОМПЛАЄНС-РИЗИКУ В ПРОЦЕСІ ОБІГУ ЦИФРОВИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

А. В. Луцкевич, соискатель

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

КВАЛИФИЦИРОВАНИЕ КОМПЛАЕНС-РИСКА В ПРОЦЕССЕ ОБРАЩЕНИЯ ЦИФРОВЫХ ЦЕННЫХ БУМАГ

Oleksandr Lutskevych, competitor of a scientific degree

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

QUALIFICATION OF THE COMPLIANCE RISK IN THE PROCESS OF CIRCULATION OF DIGITAL SECURITIES

У статті досліджено сутність поняття «комплаєнс» та виділено основні його елементи, за допомогою яких вибудовується система комплаєнсу. Розглянуто змістовність загальних стандартів, що рекомендовані для використання в практиці провадження комплаєнс-контролю. На основі аналізу зарубіжного досвіду презентовано основні принципи здійснення комплаєнс-контролю, що обумовлює мінімізацію ризиків в процесі обігу цифрових цінних паперів. Сформульовано основні підходи до комплаєнсу у сфері обігу цифрових цінних паперів та на цій підставі запропоноване авторське визначення сутності поняття «комплаєнс-ризик процесу обігу цифрових цінних паперів».

Ключові слова: комплаєнс; управління ризиком; цифрові цінні папери; елементи системи комплаєнс; комплаєнс-контроль.

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 10.

В статье исследована сущность понятия «комплаєнс» и выделены основные его элементы, с помощью которых выстраивается система комплаєнс. Рассмотрена содержательность общих стандартов, рекомендованных для использования в практике работы комплаєнс-контроля. На основе анализа зарубежного опыта представлены основные принципы осуществления комплаєнс-контроля, что обуславливает минимизацию рисков в процессе обращения цифровых ценных бумаг. Сформулированы основные подходы к комплаєнсу в сфере обращения цифровых ценных бумаг и на этом основании предложено авторское определение сущности понятия «комплаєнс-риск процесса обращения цифровых ценных бумаг».

Ключевые слова: комплаєнс; управление риском; цифровые ценные бумаги; элементы системы комплаєнс; комплаєнс-контроль.

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 10.

The article explores the essence of the concept of “compliance” and identifies its main elements by which the compliance system is built. The content of the general standards recommended for use in the practice of implementation of compliance control is considered. Based on the analysis of foreign experience, the basic principles of compliance control are presented, that leads to the minimization of the risk in the process of circulation of digital securities. The main approaches to compliance in the field of circulation of digital securities are formulated and on this basis the author's definition of the essence of the concept of “compliance risk of the process of circulation of digital securities” is proposed.

Keywords: compliance, risk management, digital securities, elements of the compliance system, compliance control.

Fig.: 2. Table: 1. References: 10.

JEL Classification: E44.

Постановка проблеми. У сучасній теорії та практиці управління дедалі частіше використовується поняття «комплаєнс», яке в перекладі з англійської «compliance» означає «відповідність». Такий термін здебільшого характеризує відповідність внутрішнім стандартам і процедурам, які продукуються з огляду на норми чинного законодавства, підходи міжнародних і національних стандартів та підпорядкування системі організації внутрішнього контролю та управління за ризиком втрати ділової репутації і правового статусу економічних суб'єктів, зокрема й суб'єктів обігу цифрових цінних паперів.

Термін «комплаєнс» з'явився у фінансово-економічній науці відносно недавно. Тому, відповідно потребує постійної актуалізації та розуміння його сутності, специфіки наповнення та процедурності реалізації на практиці. До того ж, в сучасних умовах швидкої цифровізації, зокрема в процесі обігу цифрових цінних паперів, повинні демонструватися новітні принципи та підходи побудови ефективної комплаєнс-системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток уявлень щодо теоретичного наповнення, складових та підходів до формування системи-комплаєнсу належить працям провідних вчених, зокрема таким, як Г. Бортніков, А. Волошенко, Т. Мусін, Н. Оганезова, І. Пальцун, Т. Тайлер, Т. Томас, А. Цюцяк, О. Шихвердієв та багатьох інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на наявний обсяг наукових розробок, все ж таки неповним є розкриття особливостей комплаєнсу саме в контексті обігу цифрових цінних паперів. Дійсно, поза увагою лишаються позиції щодо структурності та напрямів системи-комплаєнсу, виділення специфічності стандартів регулювання комплаєнс-контролю, принципів його провадження та кваліфікування, зокрема, сутності комплаєнс-ризик процесу обігу цифрових цінних паперів.

Метою статті є дослідження теоретичних підходів до розуміння сутності поняття «комплаєнс» та виділення основних його компонентів, з'ясування необхідності імплементації зарубіжного законодавства в частині ідентифікування процедур комплаєнсу для вітчизняної практики та представлення на цій основі авторського бачення сутності поняття «комплаєнс-ризик процесу обігу цифрових цінних паперів».

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що вперше в Україні поняття «комплаєнс» виникло у фінансовому секторі. Так, у 2005 році Базельським комітетом з банківського нагляду був виданий документ «Дотримання законів, правил та рішень регулюючих органів та організація цієї діяльності в банках» (Compliance and the compliance function in banks) [8]. Зважаючи на цей документ в Україні започаткована обов'язковість застосування політики комплаєнсу в діяльності банківських установ.

Що ж варто розуміти під комплаєнсом, зокрема під комплаєнс-ризиком у процесі обігу цифрових цінних паперів? На нашу думку, правильним і логічним є розгляд комплаєнсу через профіль провадження бізнесу конкретним суб'єктом процесу обігу цінних паперів, зокрема й цифрових, згідно з нормами чинного законодавства, встановленими правилами, розробленими кодексами та стандартами. При цьому останні продукуються органами державної влади, професійними корпораціями та внутрішніми документами окремих учасників. Зважаючи на зазначене, комплаєнс – це комплексна система контролю та управління ризиками, виникнення яких зумовлене недотриманням як чинного законодавства, так і приписів контролюючих організацій. правил саморегулювальних організацій і внутрішніх процедурних документів [2-4].

Як відомо, до структури системи-комплаєнс входять дванадцять основних елементів (рис. 1).

Варто зазначити важливість дослідження та адаптування зарубіжного законодавства в частині процедур комплаєнсу для українського бізнесу. Насамперед, це зумовлюється існуванням системи вимог іноземних економічних агентів та державних іноземних інституцій до своїх контрагентів. Це пояснюється необхідністю детальної перевірки всіх організацій та осіб, які відповідно до укладених договорів виконують роботи для іноземних компаній.

У багатьох фінансових інститутах виділяють різні напрямки комплаєнсу, зокрема: інвестиційний, податковий, клієнтський, тощо [5]. При цьому деякі науковці-дослідники наголошують на тому, що комплаєнс-контроль не відрізняється від внутрішнього та управлінського контролю. На нашу думку, не можна вважати такий підхід вірним. Але, безсумнівно, основна мета застосування внутрішнього та управлінського контролю полягає у зменшенні впливу ризиків, забезпеченні фінансово стійкого та надійного функціонування учасників процесу обігу цифрових цінних паперів.

Рис. 1. Узагальнення основних елементів системи комплаєнс

Джерело: побудовано автором за [7, с. 20–22].

Вважаємо, що принциповою відмінністю комплаєнс-контролю є не лише контроль фінансових показників і ризиків, але й підтримка нефінансових індикаторів та їхній аналіз на відповідність нормативно-правовим нормам у частині обігу цінних паперів. У цьому аспекті правильним та обґрунтованим є розгляд запроваджених загальних стандартів, що рекомендовані для використання в практичній діяльності. Відповідно, не можемо ігнорувати й використання таких стандартів учасниками процесу обігу цифрових цінних паперів. Відповідно, в табл. 1 систематизовано основну характеристику розроблених стандартів.

Таблиця 1

Характеристичне представлення стандартних напрямків комплаєнс-контролю

Назва стандарту 1	Основний зміст 2
Стандарт в галузі корпоративної поведінки	Стандарт містить принципи комплаєнс-контролю морально-етичних, поведінкових норм та основних комплаєнс-пріоритетів під час функціонування суб'єкта господарювання
Стандарт щодо протидії фінансування тероризму та відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом	Стандарт націлений на попередження наслідків фінансування тероризму; його розробка відбувалась з урахуванням норм міжнародного та юридичного права і рекомендацій міжнародних груп
Стандарт із прийняття та вручення дарунків	В стандарті розглядаються та розмежовуються такі дефініції як «відкат», «хабар» та «подарунок»; за ним обмежується вартість дарування і чітко визначаються процедури контролю за цим процесом. При цьому, варто зауважити, що заборона на подарунки не входить до комплаєнс-контролю, а лише акцентується увага на питанні обмеження вартості
Стандарт щодо порушення етичних норм і правил	Стандарт спрямований на регулювання процедурності та механізму повідомлень в частині здійснюваних порушень співробітниками компанії, а також специфіки їх розслідування. В даному разі до уваги приймаються й анонімні звернення

Закінчення табл. 1

1	2
Стандарт у галузі регулювання конфлікту інтересів	Стандарт визначає межі та правила поведінки працівників під час виникнення конфлікту інтересів через незбіг інтересів компанії з інтересами окремих працівників; через суперечність з інтересами інших суб'єктів тощо. Наповненість такого стандарту зумовлює потребу розробки превентивних заходів із недопущення конфліктних ситуацій
Стандарт у галузі придбання цінних паперів співробітниками компанії	Стандарт окреслює специфіку комплаєнс-контролю операцій на ринку цінних паперів. У ньому міститься попередження щодо нецільового використання робочого часу та службової інформації з метою незаконного збагачення окремих працівників, а також недопущення неетичності поведінки учасників на ринку цінних паперів
Стандарт «Китайська стіна»	Стандарт визначає специфіку встановлення інформаційних бар'єрів із метою провадження чесної конкуренції та попередження конфлікту інтересів. Наявність інформаційного бар'єру перешкоджає розповсюдженню непублічної інформації, інвестиційних пріоритетах, додаткових емісіях, клієнтської бази та ін.
Стандарт із взаємодії з регулюючими органами	Стандарт визначає механізм ефективної взаємодії з регулюючими органами задля врегулювання нестандартних ситуацій. Часто за допомогою цього документа обґрунтовуються логічні трактування та неточності з огляду на застосування в тих чи інших нормативних документах
Стандарт у галузі конфіденційної інформації	Стандарт окреслює питання щодо нерозголошення інформації стосовно клієнтської бази та проваджуваних операцій; визначаються особливості зберігання інформації та дотримання необхідних процедур при обробці персональних даних клієнтів

До основних принципів здійснення комплаєнс-контролю в міжнародній практиці належать [1; 10]:

1) визначення у внутрішніх документах компанії чітких підходів, що регламентуватимуть функції комплаєнс-контролю. Такі підходи мають фіксувати: функції та завдання комплаєнс-контролю; визначення функціональних обов'язків відповідних спеціалістів; специфічність розуміння незалежності комплаєнс-контролю; механізм взаємодії спеціалістів комплаєнс-служби з іншими підрозділами в частині контролю за ризиками; права на проведення внутрішніх перевірок у частині недотримання норм комплаєнсу та здатність до отримання повної інформації від відповідальних фахівців щодо провадження контрольних процедур у частині дотримання комплаєнс-нормативів; своєчасність складання та подання детальної комплаєнс-звітності для топ-менеджменту; можливість взаємодії та прямого доступу спеціалістів служби комплаєнс-контролю до ради директорів та окремих комітетів із метою позиціонування власних позицій;

2) координаційності процесу управління комплаєнс-ризиками або принцип підпорядкованості спеціалістів комплаєнс-контролю, тобто підпорядкованість і підзвітність як вищому керівництву, так і безпосередньо керівнику комплаєнс-контролю щодо надання необхідної інформації. При цьому допускається необов'язковий характер підзвітності керівнику комплаєнс-контролю всієї компанії в разі, якщо спеціалісти комплаєнсу працюють у незалежних структурних підрозділах. Але тоді важливим є організація ефективної взаємодії з управляючими комплаєнс-контролем іншого рівня;

3) недопущеності появи конфлікту інтересів у компанії при провадженні комплаєнс-контролю та контролем виконання персональних функцій. У цьому разі йдеться про наявність залежності результатів діяльності окремого підрозділу та винагород співробітників служби комплаєнс-контролю. Але це жодним чином не встановлює заборони на винагороду, яка може бути отримана залежно від результативності діяльності компанії;

4) відкритості доступу до інформації, що обумовлюється взаємодією групи комплаєнс-контролю з іншими підрозділами компанії. Спеціалісти комплаєнсу мають можливість проводити ідентифікування випадків порушення чи недотримання комплаєнс-норм за допомогою навиків як внутрішніх, так і зовнішніх фахівців різних галузей. У цьому разі відбувається швидке виявлення комплаєнс-ризиків і розробка превентивних заходів;

5) розпорядженість служби комплаєнс-контролю необхідними ресурсами задля провадження ефективного контролю та управління комплаєнс-ризиками. В даному разі мова йде про забезпечення високого рівня професіоналізму спеціалістів у питаннях дотримання нормативно-правового поля, нормативів і дослідження їх впливу на ті чи інші дії, здійснювані компанією;

6) формування ефективної системи відносин служб комплаєнс-контролю з усіма категоріями перевіряючих органів.

Отже, реалізація основних принципів комплаєнс-контролю обумовлює дотримання справедливого підходу у взаємовідносинах між окремими суб'єктами процесу обігу цифрових цінних паперів, їх ідентифікації, мінімізації й усунення нових ризиків та в цілому забезпечує нормальне функціонування суб'єктів ринку цінних паперів. Звідси зрозуміло, що основним призначенням комплаєнс-контролю є мінімізація ризику втягнення компанії до процесів, які можуть зумовити фінансові втрати, втрату іміджу як з боку органів регулювання, так і потенційних інвесторів, ділових партнерів, клієнтів та ін.

Суспільна практика виробила два основних підходи до комплаєнсу, зокрема й у сфері цифрових цінних паперів: перший – відповідність нормам і правилам, а другий – дотримання практики (рис. 2).

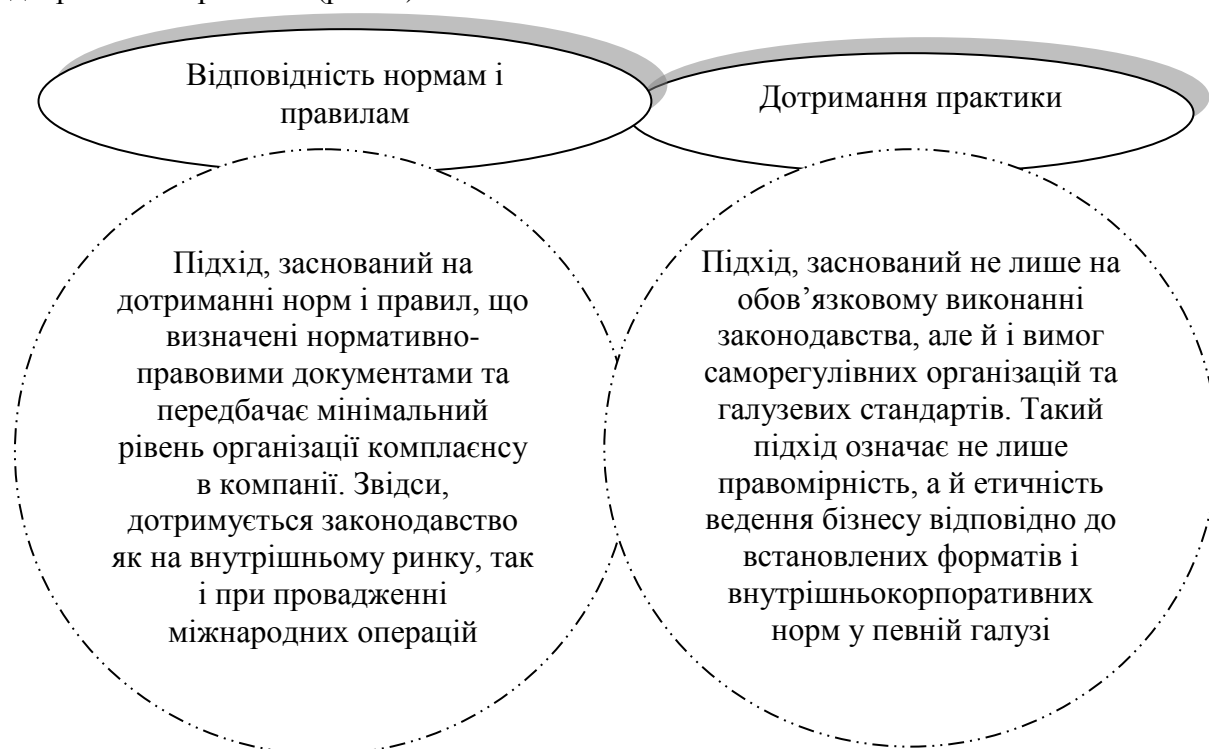

Рис. 2. Основні підходи до комплаєнсу у сфері обігу цифрових цінних паперів

За результатами дослідження наукового підґрунтя, можна зазначити, що в більшості різні види ризиків перетинаються між собою, взаємообумовлені та взаємопов'язані, тому їх важко чітко відрізнити один від одного. Водночас, управління комплаєнс-ризиками обігу цифрових цінних паперів вимагає продукування нових підходів до

організації цього процесу з огляду на специфічність проблематики управління таким видом ризиків та знаходження в постійному трансформаційному стані. Для багатьох фінансових компаній останнім часом дуже гостро постає таке завдання. Це пояснюється тим, що використовувані різного роду попереджувальні дії та штрафні заходи, не завжди сприяють подальшому розвитку того чи іншого бізнесу, зокрема це стосується банківських установ, професійних учасників ринку цінних паперів, НПФ, страхових компаній, фіттех-компаній та ін. [9].

Отже, логічно витікає, що комплаєнс-ризиками потрібно визначати через призму втрат, які властиві конкретному учаснику, який має відношення до процесу обігу цифрових цінних паперів, у разі недотримання законодавства в частині провадження своєї діяльності. Для належного управління комплаєнс-ризиком актуальним постає питання формування і системного удосконалення управлінської політики кожним учасником процесу обігу цифрових цінних паперів.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна зробити висновок, що під комплаєнс-ризиком процесу обігу цифрових цінних паперів потрібно кваліфікувати ризик застосування юридично-претензійних санкцій з боку органів контролю, наявність фінансових втрат через порушення та/або недотримання законодавства щодо протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму, а також розроблених внутрішніх процедур та інших документів кожним учасником процесу обігу цифрових цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Бортников Г. П. Комплаєнс-риск (риск несоблюдения): международные стандарты и их применимость для банков в странах СНГ. URL: http://www.iiar-ru.ru/public/zar_smi/bortnikov.
2. Волошенко А. В. Комплаєнс-практика как превентивный метод юр'бры с коррупцией. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 7(157). С. 405–413.
3. Мусин Т. Комплаєнс-контроль профессионального участника рынка ценных бумаг. *Рынок ценных бумаг Казахстана*. 2011. № 8. С. 46–50.
4. Пальцун І. М. Compliance-політика як складова корпоративної культури підприємства. *Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. праць*. 2013. Вип. 35. С. 134–141.
5. Цюцяк А. Л., Цюцяк І. Л. Впровадження системи комплаєнс-контролю у вітчизняну систему незалежного фінансового контролю та аудиту. *Науково-інформаційний вісник. Економіка*. 2011. № 3. С. 200–206.
6. Черепанова В. А., Батаева Б. С. Перспективы развития комплаєнса как средство улучшения корпоративного управления в российских компаниях. *Экономика. Налоги. Право*. 2017. № 5. С. 30–36.
7. Шихвердиев А. П., Оганезова Н. А., Вишняков А. А., Гудырева Л. В. Комплаєнс-риски в менеджменте организаций. *Вестник научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета*. 2018. № 1. С. 20–27.
8. Compliance and the compliance function in banks, Basel Committee on Banking Supervision, April 2005. URL: www.bis.org.
9. The Society of Corporate Compliance and Ethics. URL: <http://www.corporatecompliance.org>.
10. Tom Tyler, John Dienhart, and Terry Thomas, The Ethical Commitment to Compliance: Building Value-Based Cultures, *Cal. Mgmt. Rev.* 50, no. 2 (Feb. 2008): 31–51.

References

1. Compliance and the compliance function in banks, Basel Committee on Banking Supervision. (April 2005). Retrieved from www.bis.org.
2. Voloshenko, A. V. (2014). Komplaєns-praktika kak preventivnyj metod bor'by s korrupciej [Compliance practice as a preventive method to fight corruption]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 7 (157), 405–413 [in Russian].

3. Musin, T. (2011). Komplaens-kontrol professionalnogo uchastnika rynku cennyh bumag [Compliance control of a professional securities market participant]. *Rynok tsennyh bumag Kazahstana – Kazakhstan Securities Market*, 8, 46–50 [in Russian].
4. Paltsun, I. M. (2013). Komplaiens-polityka yak skladova korporatyvnoi kultury pidpriemstva [Compliance-policy as a component of the corporate culture of the enterprise]. *Torhivlia i rynek Ukrainy: temat. zbirnyk nauk. prats – Trade and market of Ukraine: thematic collection of scientific papers*, 35, 134–141 [in Ukrainian].
5. Tsiutsiak, A. L., Tsiutsiak, I. L. (2011). Vprovadzhennia systemy komplaiens-kontroliu u vitchyznianu systemu nezalezhnogo finansovoho kontroliu ta audytu [Implementation of the compliance control system in the domestic system of independent financial control and audit]. *Naukovo-informatsiyni visnyk. Ekonomika – Scientific Information Bulletin. Economy*, 3, 200–206 [in Russian].
6. Shihverdiev, A. P., Oganezova, N. A., Vishnjakov, A. A., Gudyreva, L. V. (2018). Komplaens-riski v menezhmente organizacij [Compliance risks in the management of organizations.]. *Vestnik nauchno-issledovatel'skogo tsentra korporativnogo prava, upravlenija i venchurnogo investirovaniia Syktyvkerskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the Research Center of Corporate Law, Management and Venture Investment of Pitirim Sorokin Syktyvkar State University*, 1, 20–27 [in Russian].
7. Cherepanova, V. A., Bataeva, B. S. (2017). Perspektivy razvitija komplaensa kak sredstvo uluchsheniia korporativnogo upravlenija v rossijskikh kompanijah [Prospects for development of compliance as a means of improving the corporate governance in Russian companies]. *Ekonomika. Nalogi. Pravo – Economy. Taxes. Law*, 5, 30–36 [in Russian].
8. Tom Tyler, John Dienhart, and Terry Thomas (Feb. 2008). The Ethical Commitment to Compliance: Building Value-Based Cultures. *Cal. Mgmt. Rev.* 50, 2, 31–51.
9. Bortnikov, G. P. (n.d.). Komplaens-risk (risk nesobljudeniia): mezhdunarodnye standarty i ih primenimost' dlja bankov v stranah SNG [Compliance risk (risk of non-compliance): international standards and their applicability to banks in the CIS countries]. Retrieved from: http://www.iiaru.ru/public/zar_smi/bortnikov.
10. The Society of Corporate Compliance and Ethics. Retrieved from <http://www.corporatecompliance.org>.

Луцкевич Олександр Володимирович – здобувач, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14035, Україна).

Луцкевич Александр Владимирович – соискатель, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, Чернигов, 14035, Украина).

Lutskevych Oleksandr – competitor of a scientific degree, Chernihiv National Technological University (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: ceo@cex.io